

УДК: 81-1142

Жаборюк О. А.

ТЕОРІЯ ЛОГІКО-ГРАМАТИЧНОЇ ДИНАМІКИ ЯК МЕТОД ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття присвячена висвітленню основних положень запропонованої автором нової синтаксичної теорії – теорії логіко-граматичної динаміки, які, довівши свою наукову спроможність у з'ясуванні такої складної мовознавчої проблеми, як проблема психогенезу, можуть, на думку автора, також прислужитися мовознавцям як метод дослідження цілої низки як загальних, так і конкретних лінгвістичних проблем.

Ключові слова: предикація, предикативність, форма мислення, мова, мовлення.

Жаборюк Е.А. Теория логико-грамматической динамики как метод лингвистического исследования. *Статья посвящается изложению основных положений предложенной автором новой синтаксической теории – теории логико-грамматической динамики, которые, доказав свою научную состоятельность, могут, по мнению автора, быть также полезными для языковедов как метод исследования при решении целого ряда, как общих, так и конкретных лингвистических проблем.*

Ключевые слова: предикация, предикативность, форма мышления, язык, речь.

Zhaboruke O. A. The Theory of Logico-grammatical Dynamics as a method of Linguistic Investigation. *The article focuses on the fundamentals of the new syntactic theory – the theory of logico-grammatical dynamics, suggested by the author. Having proved its scientific adequacy at the problem of psychogenesis, the theory may be useful, in author's opinion, as a method of linguistic investigation in solving of a number of general, as well as particular problems of the language.*

Key words: predication, predicativeness, form of thought, language, speech.

Сучасна лінгвістична наука характеризується не лише плюралізмом теоретичних напрямків, але й розмитістю меж, підпорядкованістю задач лінгвістичних досліджень потребам інших наук, зокрема когнітології, теорії комунікації, культурології, літературознавству тощо. Пошуки сутності мови, якими була так багата перша половина і середина минулого сторіччя, відійшли на другий план, поступившись вирішенню проблем суто прикладного характеру.

Відсутність фундаменту теорії мови, якого, попри всі спроби, так і не було закладено, не могла не позначитись на відсутності у сьогоденній лінгвістиці єдиного загального методу, який міг би бути визнаним як домінуючий. Більше того, окремі лінгвісти навіть наполягають на тому, що такий метод взагалі не є потрібним [7, 298 -299]. Натомість намітилась тенденція до поєднання і

комбінування різних методів, починаючи від загальнонаукових та закінчуючи конкретними прийомами та техніками лінгвістичного аналізу[там само].

Не поділяючи точку зору цих лінгвістів та відчуваючи стурбованість загальними тенденціями розвитку сьогоденної лінгвістичної науки, ми, як альтернативу, пропонуємо власну синтаксичну теорію, яка, за нашим глибоким переконанням, може виступати також як загальний метод лінгвістичного дослідження, якого, як ми вважаємо, конче бракує сучасному мовознавству. Цю теорію ми умовно назвали Теорією логіко-граматичної динаміки (Теорія Л.-Г.Д.).

Переконання в тому, що запропонована нами теорія може слугувати як загальний метод лінгвістичного дослідження, надає сам характер цієї теорії – її спрямованість на вирішення проблеми номер один лінгвістики – проблеми взаємовідношення між мовою та мисленням. Важливо, що ця проблема вирішується не лише у статичному аспекті, але й у динамічному: у теорії зроблена, як на нашу думку, адекватна спроба віднайти не лише взаємовідношення між основними одиницями мислення й мови, але й розкрити механізм їх взаємодії між собою

Основними положеннями цієї теорії є наступні:

І. МИСЛЕННЯ. У нашому розумінні мисленню притаманні дві форми буття: ПРЕДИКАТИВНІСТЬ та ПРЕДИКАЦІЯ.

1. Еволюційно ПРЕДИКАТИВНІСТЬ передуює ПРЕДИКАЦІЇ. Перша форма мислення є притаманною ЛЮДИНІ одвічно: з перших кроків її розвитку і до нашого часу, ПРЕДИКАЦІЯ ж в виникла, а точніше, – розвинулась, із надр ПРЕДИКАТИВНОСТІ порівняно недавно: 30-40 тисяч років тому (за антропологічними даними цим періодом датується поява *HOMO SAPIENS* та розвиненої *МОВИ* [1, 26]. Важливо, що з появою предикації предикативність нікуди не зникає, обидві форми мислення органічно співіснують у свідомості сучасної людини.

2. Загальні характеристики ПРЕДИКАТИВНОСТІ у протиставленні до ПРЕДИКАЦІЇ:

а) ПРЕДИКАТИВНІСТЬ суцільна (недискретна) форма мислення, ПРЕДИКАЦІЯ – дискретна: вона складається з двох компонентів: суб'єкта та предиката думки;

б) ПРЕДИКАТИВНІСТЬ аморфна, ПРЕДИКАЦІЯ структурована;

с) ПРЕДИКАТИВНІСТЬ неясна, «туманна» форма мислення; ПРЕДИКАЦІЯ чітка, прозора форма усвідомлення дійсності.

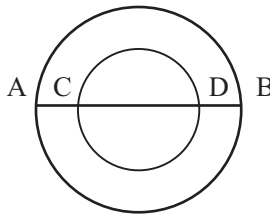
Приклади ПРЕДИКАТИВНОСТІ у вербальному втіленні. *Рудиментарна, первісна предикативність*: вигуки, т.зв. «номінативні речення» (*ЗИМА. ХОЛОДНО*); т.зв. «вторинна» предикативність, яка виникла у результаті взаємодії двох форм мислення, а точніше – перетікання предикації у предикативність: т.зв. «формули ввічливості»: рос. СПАСИБО ← СПАСИ БОГ; нім.: 'N MORGEN; англ. HULLO ← WHOLE BE YOU тощо.

Приклади ПРЕДИКАЦІЇ: рос: *РЕБЕНОК СПИТ.*; укр.: *ХТОСЬ СТУКАЄ У ДВЕРІ.*

3. З точки зору формальної логіки взаємовідношення між об'ємами понять ПРЕДИКАТИВНІСТЬ та ПРЕДИКАЦІЯ можна визначити як включення. Графічно, за допомогою кіл Ейлера, це відношення можна представити наступним чином:

СХЕМА І

Взаємовідношення між об'ємами понять ПРЕДИКАТИВНІСТЬ та Предикація

Де: суцільна пряма АВ – ПРЕДИКАТИВНІСТЬ; жирна пряма CD — ПРЕДИКАЦІЯ.
Відрізки АС, DB – ВЛАСНЕ ПРЕДИКАТИВНІСТЬ.

Як бачимо, за об'ємом понять ПРЕДИКАТИВНІСТЬ ширша від поняття ПРЕДИКАЦІЯ. У широкому розумінні ПРЕДИКАТИВНІСТЬ включає в себе ПРЕДИКАЦІЮ. На відміну від ПРЕДИКАТИВНОСТІ загалом, яка охоплює собою обидві форми мислення, ВЛАСНЕ ПРЕДИКАТИВНІСТЬ є формою МИСЛЕННЯ суто психологічного порядку – МИСЛЕННЯМ на рівні уявлень, тоді як ПРЕДИКАЦІЯ є формою МИСЛЕННЯ на рівні думок [3, 69]. Взаємовідношення між предикативністю та предикацією можна умовно прирівняти до першої та другої сигнальних систем І.П. Павлова відповідно.

4. З точки зору діалектики взаємовідношення між ПРЕДИКАТИВНІСТЮ та ПРЕДИКАЦІЄЮ визначається законом єдності таких суперечностей, як ЯВИЩЕ та його СУТНІСТЬ.

а) ПРЕДИКАТИВНІСТЬ, як явище, «багатша» за ПРЕДИКАЦІЮ – сутність предикативності. Виявляється це, передусім, у тому, що ПРЕДИКАТИВНІСТЬ у широкому розумінні цього поняття включає ПРЕДИКАЦІЮ (як видно на Схемі І). Значно «багатшими» є й зовнішні вияви ПРЕДИКАТИВНОСТІ. Вони мають не лише вербальний, але й невербальний характер (сміх, плач, стогін, жести, малюнки тощо). ПРЕДИКАЦІЯ ж виявляється зовні лише на вербальному рівні. Стислість, економність ПРЕДИКАЦІЇ, що є характерною ознакою сутності будь-якого явища, виявляється в її стислому формальному вираженні, яке зводиться до запису $S + P$.

б) ПРЕДИКАТИВНІСТЬ індивідуальна, що властиве явищу, ПРЕДИКАЦІЯ ж, як і будь-яка сутність, має загальний характер.

Індивідуальний характер ПРЕДИКАТИВНОСТІ зумовлений зосередженістю цієї форми мислення у психосоматиці конкретного індивіда, яка залежить від віку, досвіду, особливостей органів чуття, характеру тощо. Звідси й суто індивідуальні зовнішні вияви ПРЕДИКАТИВНОСТІ на одні й ті ж самі подразники з зовнішнього середовища.

ПРЕДИКАЦІЯ ж, хоча й міститься у мозку людини, проте не є тотожною діяльності психосоматики — вона є незалежною від неї, самостійною формою мислення, спільною для всіх членів мовного соціуму. Це підтверджується конвенціональним характером мовної матерії: „обраністю” за спільною угодою звукових ланцюжків, у які ця форма мислення «вбирається».

с) ПРЕДИКАТИВНІСТЬ є конкретною формою мислення, ПРЕДИКАЦІЯ — абстрактною.

Конкретність ПРЕДИКАТИВНОСТІ зумовлена її безпосереднім зв'язком з нейроматерією конкретного індивіда, а, точніше, — її розчиненістю в останній. ПРЕДИКАЦІЯ ж абстрактна саме завдяки своїй незалежності (відірваності) від матерії. Нейроматерія конкретного індивіда є для предикації лише вмістищем — не більше; що ж стосується фізичної матерії навколишнього світу, то вона в цій формі мислення лише відбивається (віддзеркалюється). Що ж стосується звукової матерії, з якою, на перший погляд, ПРЕДИКАЦІЯ пов'язана найтісніше (адже у неї предикація вбирається), то, і в цьому випадку, зважаючи на конвенціональний характер звукової матерії, навряд чи можна говорити про органічну спорідненість між нею та ПРЕДИКАЦІЄЮ.

Отже, ПРЕДИКАЦІЯ — це загальна абстрактна структурована форма мислення, «доступ» до якої у мозку людини пролягає лише через ПРЕДИКАТИВНІСТЬ. З появою ПРЕДИКАЦІЇ, як вже відзначалось, ПРЕДИКАТИВНІСТЬ не зникає. Обидві форми мислення — як у чистому, так і змішаному виді — є притаманними мисленню сучасної людини.

II. МОВА. Природна мова, як і мислення, теж існує у двох основних формах: МОВЛЕННІ та МОВІ.

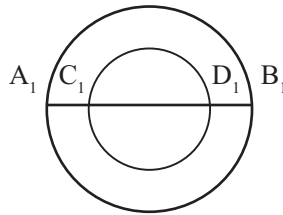
Еволюційно МОВЛЕННЯ передуює МОВІ. МОВЛЕННЯ є ровесником ЛЮДИНИ, виникнення ж МОВИ датується антропологами 40-30 тисячами років тому. Цим же самим періодом датується й поява РОЗУМНОЇ ЛЮДИНИ (*homo sapiens*), що, за нашим глибоким переконанням, є наслідком формування якісно нової форми мислення — ПРЕДИКАЦІЇ.

2. Об'єм понять „МОВЛЕННЯ” та „МОВА” з точки зору формальної логіки теж характеризується як включення, що добре видно зі Схеми II.

Отже, за об'ємом поняття МОВЛЕННЯ є ширшим за МОВУ. У широкому розумінні МОВЛЕННЯ включає в себе МОВУ, а у вузькому — її виключає.

ВЛАСНЕ МОВЛЕННЯ, з деякими застереженнями, можна вважати аналогом первісного мовлення.

СХЕМА II
Взаємовідношення між об'ємами понять МОВА і МОВЛЕННЯ

Де: суцільна пряма A_1B_1 — МОВЛЕННЯ; жирна пряма C_1D_1 — МОВА; перервані відрізки A_1C_1, D_1B_1 — ВЛАСНЕ МОВЛЕННЯ

3. Діалектичне взаємовідношення між МОВЛЕННЯМ та МОВОЮ, як і у випадку форм мислення, теж підпорядковується діалектичному закону єдності ЯВИЩА та його СУТНОСТІ. У цій опозиції МОВЛЕННЯ виступає як ЯВИЩЕ, МОВА — як його сутність.

а) МОВЛЕННЯ є «багатшим» за МОВУ. (Налічується більш ніж десяток видів МОВЛЕННЯ: діалогічне / монологічне; письмове / усне; розмовне / офіційно-ділове мовлення тощо; МОВА ж — одна: українська, англійська.

б) МОВЛЕННЯ — індивідуальне; МОВА — загальна. Це підтверджується наявністю специфічних рис як у певному типі МОВЛЕННЯ, так і в індивідуальному МОВЛЕННІ. МОВА ж є зосередженням спільних рис, характерних для усього мовного соціуму, завдяки чому, попри відмінності у МОВЛЕННІ, члени соціуму прекрасно розуміють одне одного.

в) МОВЛЕННЯ — конкретне; МОВА — абстрактна. МОВЛЕННЯ безпосередньо сприймається органами чуття: на слух, на дотик (текст для незрячих), за допомогою зору. Мова ж глибоко прихована у свідомості людини, носієм МОВИ є мозок. Назовні МОВА виявляється лише через МОВЛЕННЯ, у якому вона відіграє роль системоупорядковуючого та системотворчого чинника. (Пор.: МОВЛЕННЯ — вода, яку можна пити, якою можна митися; МОВА — хімічна формула води: H_2O).

III. ВЗАЄМОВІДНОШЕННЯ МІЖ ФОРМАМИ МИСЛЕННЯ ТА МОВИ. Взаємовідношення між формами МИСЛЕННЯ та МОВИ представлено на порівняльній Схемі III, яка складається з двох попередніх схем.

Порівнюючи графічне зображення форм МИСЛЕННЯ з формами МОВИ бачимо, що ПРЕДИКАТИВНІСТЬ корелює з МОВЛЕННЯМ як у широкому, так і вузькому розумінні цих понять, ПРЕДИКАЦІЯ ж — з МОВОЮ. Ця кореляція простежується й на рівні діалектичної логіки, у якій ПРЕД-

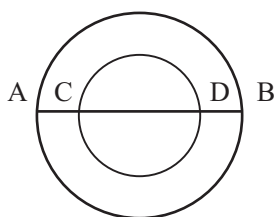
ИКАТИВНІСТЬ та ПРЕДИКАЦІЯ виступають як ЯВИЩА, МОВЛЕННЯ й МОВА, відповідно, – як сутності цих явищ.

Встановивши статичну кореляцію між формами МИСЛЕННЯ та формами МОВИ, перейдемо до з'ясування характеру їх взаємодії, що на нашу думку, є найголовнішим, адже саме в цьому криється сутність функціонування мовного організму.

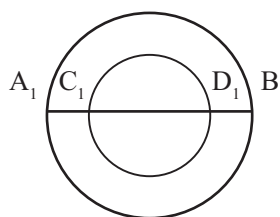
СХЕМА III

Взаємовідношення між формами МИСЛЕННЯ та МОВИ

Взаємовідношення між
формами МИСЛЕННЯ

Взаємовідношення між
формами МОВИ

IV. ВЗАЄМОДІЯ МІЖ ФОРМАМИ МИСЛЕННЯ ТА ФОРМАМИ МОВИ. Взаємодія між формами МИСЛЕННЯ та формами МОВИ зумовлюється двома факторами: F_1 – одвічним конфліктом між МИСЛЕННЯМ і МАТЕРІЄЮ та F_2 – дисбалансом між МИСЛЕННЯМ та МОВОЮ.

Сутність першого фактору полягає, з одного боку, у одвічному прагненні МИСЛЕННЯ до поєднання з МАТЕРІЄЮ (інакше воно просто не зможе бути вираженим), а, з другого, – до відриву від неї (з метою набуття гнучкості та свободи руху). Що ж до другого фактору, то особливістю його є домінуюча роль МИСЛЕННЯ у взаємодії з МОВОЮ. Другий фактор є конкретним випадком першого, він вступає в дію лише з появою ПРЕДИКАЦІЇ та МОВИ.

Теорія логіко-граматичної динаміки пройшла як дослідницький метод апробацію практикою. На основі цієї теорії було виконано Н. Архіповою кандидатське дослідження, результатом якого є якісно нове визначення та класифікація простого речення (на матеріалі сучасної англійської мови) [2; 4, 71 – 82]. Основні положення цієї теорії стали основою для з'ясування проблеми категорії стану в сучасній англійській мові [6], спираючись на Теорію логіко-граматичної динаміки авторіві вдалося по-новому висвітлити сутність такого складного загальномовного явища, як психогегеза [4, 3 -14]. Досить перспективним є, на нашу думку, застосування цієї теорії для вирішення проблеми онтогенези (ця проблема знаходиться на стадії розробки), а також для з'ясування таких проблем як породження спонтанного мовлення та декодування його адресатом. Коло вищезгаданих загально лінгвістичних проблем вичерпує сутність природно мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анисимов А.Ф. Исторические особенности первобытного мышления. – Л. : Наука, 1971. – 240 с.
2. Архіпова Н. П. Комунікативно-когнітивний аспект простого речення (на матеріалі сучасної англійської мови): Автор. дис. ... канд. філол. наук. – Одеса, 2010. – 22 с.
3. Галкина-Федорук Е.М. Суждение и предложение. – М. : Изд-во МГУ, 1956. – 69 с.
4. Жаборюк О.А. Проблема психогенези крізь призму теорії логіко-граматичної динаміки. / Мовознавство. – К. : НАН України, Ін-т мовознавства, 2009. – № 6. – С. 3 – 14.
5. Жаборюк О.А. Когнітивно-комунікативне підґрунтя класифікації простого речення. / Записки з романо-германської філології. – Вип. 24-й. – Одеса : Фенікс, 2009. – С.71 – 82. (у співавторстві з Н. Архіповою).
6. Жаборюк О.А. Еволюційно-історичні передумови омонімічного характеру англійської структури be + -ed / Мова і культура. Наукове видання. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2007. – Вип. 9. Том УІ (94). – С.156 – 161.
7. Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 682 с.